KOTO OSAAJAT

Euroopan unionin osarahoittama

Kielitietoisuus ohjaamisessa ja perehdytyksessä

Ohjeita ammattilaisille, jotka työssään toimivat vieraskielisten kanssa

Koto-osaajat – Kielitietoisen ohjausosaamisen ja kotoutumisen työotteen kehittämishanke

Kuntoutussäätiö

TAITOTALO

Kielitietoisuus ohjaamisessa ja perehdytyksessä

Ohjeita ammattilaisille, jotka työssään toimivat vieraskielisten kanssa.

Kirjoittaja

Farid Ramadan

Taitto ja koonti

Oskari Huolman

Kuntoutussäätiö

Helsinki 2026

Julkaisu on osa Koto-osaajat - Kielitietoisen ohjausosaamisen ja kotoutumisen työotteen kehittämishanketta, joka on Euroopan unionin osarahoittama ja sille on myönnetty rahoitus EU:n Turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahastosta (AMIF). Hankkeen toteuttavat Kuntoutussäätiö ja Taitotalo aikavälillä 1.9.2024–31.12.2026.

Sisällys

1. Mitä kielitietoisuus on? 4

2. Selkokieli osana kielitietoisuutta 4

2.1 Selkokielen periaatteet 5

2.2 Visuaalinen selkeys 5

3. Kielitietoisuus ohjaustyössä 6

3.1 Ohjauksen valmistelu 6

3.2 Ohjauksen toteuttaminen 7

4. Kielitietoisuus arvioinnissa 8

5. Kielitietoisuus työyhteisön toimintatapana 9

6. Yhteenveto 10

Lisätietoa – Hyödyllisiä linkkejä 10

1. Mitä kielitietoisuus on?

Kielitietoisuus tarkoittaa kielen tarkastelua ilmiönä ja ymmärrystä siitä, että kieli voi sekä mahdollistaa että estää osallistumista. Kielitietoisuuden tavoitteena on poistaa ymmärtämisen ja osallistumisen esteitä huomioimalla erilaiset kielitaustat, kielitaidot ja kielelliset tarpeet.

Käytännössä kielitietoisuus näkyy pienissä arjen teoissa:

- puheen mukauttamisena kuulijan tilanteeseen
- sanojen ja käsitteiden selkeyttämisenä
- puhenopeuden hidastamisena
- murre- ja slangisanojen välttämisenä
- kuvien, eleiden, esimerkkien ja apukielten hyödyntämisenä tarvittaessa

Ohjaajan tehtävänä on tiedostaa oma kielenkäyttönsä, pyrkiä tulemaan ymmärretyksi ja samalla ymmärtämään ohjattavaa. Selkeä puhe ja kirjoittaminen tukevat vuorovaikutusta ja mahdollistavat kaikkien osallistumisen.

Kielitietoisen ohjauksen lähtökohtana on ajatus siitä, että kaikki oppiminen välittyy kielen kautta. Siksi ohjaajan tulee tehdä näkyväksi sekä oma kielenkäyttönsä että toimintaympäristön sanasto, tekstimuodot ja vuorovaikutuksen käytännöt.

Kielitietoisuus ei tarkoita pelkästään selkokielen käyttöä, vaan aktiivista ja sensitiivistä kielellistä havaintokykyä. Ohjaajan on hyvä pohtia:

- mitä sanoja käytän
- miten ohjattava ymmärtää niitä
- miten voin tukea hänen ymmärtämistään ja ilmaisuaan

2. Selkokieli osana kielitietoisuutta

Selkokieli on helposti ymmärrettävää kieltä. Sen tavoitteena on välittää viesti mahdollisimman selkeästi ja yksiselitteisesti.

2.1 Selkokielen periaatteet

Selkokieli tarkoittaa:

- hieman hitaampaa puhumista
- selkeää ääntämistä
- murteiden ja slangin välttämistä
- yksinkertaisten sanojen suosimista vaikeiden synonyymien sijaan:
    - myöntää → antaa
    - keskeinen → tärkeä
- lyhenteiden avaamista tai välttämistä
- yleisten taivutusmuotojen käyttöä, välttäen suomen kielen harvinaisempia taivutusmuotoja, kuten potentiaalin preesensiä (tullee, mennee)
- passiivimuotojen välttämistä
- sinä-muodon suosimista
- abstraktien käsitteiden avaamista käytännön esimerkeillä
- lyhyitä lauseita, joissa käsitellään yksi asia kerrallaan
- johdonmukaista ja loogista etenemistä

2.2 Visuaalinen selkeys

Kirjallisissa materiaaleissa kannattaa:

- käyttää helposti luettavaa fonttia (esim. Arial tai Calibri)
- käyttää fonttikokoa 12–16 pt
- käyttää vasenta tasausta
- käyttää vähintään 1,5 riviväliä
- huolehtia riittävästä kontrastista tekstin ja taustan välillä
- välttää tekstin sijoittamista kuvan päälle
- käyttää kuvia, jotka liittyvät suoraan sisältöön
- lisätä verkkosisältöjen kuville saavutettavat kuvaukset

3. Kielitietoisuus ohjaustyössä

3.1 Ohjauksen valmistelu

Ennen ohjaustilannetta kannattaa miettiä:

- Mikä on ohjauskerran tavoite?
- Mitä ohjattavan tulee tietää ohjauksen jälkeen?
- Mitä käsitteitä, termejä, ohjeita tai toimintatapoja hän tarvitsee?

Hyödyllisiä valmistelutoimia ovat:

- ohjattavan taustan ja lähtökohtien huomioiminen. Mikäli henkilö on ollut Suomessa vasta vähän aikaa, asioiden taustoittamiseen kannattaa varata enemmän aikaa. Perustelut ja selitykset auttavat ymmärtämään myös yhteiskunnan ja työelämän toimintatapoja.
- keskeisten käsitteiden ja sanojen kartoittaminen. Huomioi tarvittaessa:
    - ammattisanasto
    - lyhenteet
    - työpaikkaslangi

Tukikeinoja

- kuvat ja visualisoinnit
- prosessikaaviot
- vaiheittain näytetty toiminta
- sanastolistat
- esimerkkilauseet
- mallitekstit

3.2 Ohjauksen toteuttaminen

Käytä selkeää kieltä

- Sano yksi asia kerrallaan.
- Käytä lyhyitä lauseita.
- Vältä pitkiä ohjeketjuja.
- Suosi konkreettisia verbejä.

Selitä ja avaa tärkeät sanat ja käsitteet:

”Tämä sana on tärkeä tällä alalla. Se tarkoittaa...”

Salli monikielisyys

- Ohjattava voi tehdä muistiinpanoja omalla kielellään.
- Apukieliä voidaan käyttää ymmärtämisen tukena.
- Keskeiset asiat tulee kuitenkin käsitellä myös suomeksi.
- Käännösohjelmia voidaan hyödyntää, mutta sisällön oikeellisuus tulee varmistaa.

Lisäksi kannattaa:

- toistaa tärkeää sanastoa eri tilanteissa
- mallintaa ammatillisia ilmaisutapoja
- sanoittaa omaa tekemistä ääneen

Ymmärryksen varmistaminen

Ymmärryksen varmistamiseksi pelkkä kysymys "ymmärsitkö?" ei yleensä riitä.

Ymmärrys on hyvä varmistaa kysymyksillä, kuten:

"Miten itse selittäisit tämän työn vaiheet?"

"Voisitko näyttää, miten tekisit tämän?"

Hyvässä ohjaustilanteessa:

- tavoitteet kerrotaan alussa
- avainsanat kirjoitetaan näkyviin
- vaikeat sanat selitetään
- puhuminen ja kirjoittaminen erotetaan toisistaan
- luodaan turvallinen ja rauhallinen ilmapiiri
- seurataan jatkuvasti, pysyykö ohjattava mukana
- tehdään lopuksi yhteenveto
- annetaan aikaa kysymyksille

Ohjaustilanteessa ymmärtämistä voi estää, jos:

- tietoa annetaan liikaa kerralla
- sanasto on liian vaikeaa
- vuorovaikutusta on liian vähän
- ohjaaja puhuu liian nopeasti
- ohjaaja tekee oletuksia ennakkotiedoista
- sanat ja eleet ovat ristiriidassa

4. Kielitietoisuus arvioinnissa

Kielitietoisessa arvioinnissa:

- arvioidaan ensisijaisesti osaamista, ei kielitaitoa
- erotetaan sisältö ja kielimuoto toisistaan
- mahdollistetaan osaamisen osoittaminen tarvittaessa eri tavoin

Poikkeuksena ovat tilanteet, joissa kielitaito on olennainen osa arvioitavaa osaamista.

5. Kielitietoisuus työyhteisön toimintatapana

Kielitietoisuuden hyödyt työyhteisössä toteutuvat parhaiten silloin, kun sen periaatteet ovat osa koko organisaation toimintaa eivätkä jää vain yksittäisten työntekijöiden vastuulle.

Vieraskielisen tukeminen työpaikalla

- Tutustu ohjattavaan henkilönä.
- Pyri saamaan koko työyhteisö toimimaan kielitietoisesti.
- Käytä suomea työskentelyn tukena mahdollisuuksien mukaan.
- Luo kiireettömiä vuorovaikutustilanteita.
- Anna aikaa vastata.
- Ole kärsivällinen.
- Kannusta puhumiseen ja osallistumiseen.
- Ota mukaan keskusteluihin, tauoille ja kokouksiin.
- Älä tee oletuksia kielitaidosta.
- Kysy, toivooko henkilö hitaampaa puhetta tai kielivirheiden korjaamista.
- Huomioi, että kielitietoinen perehdytys vie usein enemmän aikaa aluksi, mutta tuottaa yleensä parempia tuloksia pidemmällä aikavälillä, kun ohjeet on ymmärretty kunnolla.

Käytännön keinoja

- Nimeä työvälineitä ja koneita tarroilla.
- Ree kuvallisia ohjeita.
- Hyödynnä QR-koodeja lisäohjeisiin.
- Kokoa työssä tarvittavaa sanastoa yhteiseksi listaksi.
- Käytä sanakirjoja ja käännöstyökaluja tukena.
- Sanoita omaa työskentelyä ääneen.
- Selitä työtehtävien taustoja: ”tämä työvaihe tehdään näin koska..”.
- Pyydä myös oppijaa kuvailemaan omaa toimintaansa.

6. Yhteenveto

Kielitietoisuuden keskeiset periaatteet:

1. Tee kieli näkyväksi

Sanoita käsitteet, avaa sanastoa ja mallinna ammatillista kieltä.

2. Säätele kieltä tilanteen mukaan

Käytä selkeää rakennetta, etene yksi asia kerrallaan ja anna konkreettisia ohjeita.

3. Tue oppijan aktiivisuutta

Anna aikaa, varmista ymmärrys ja kannusta osallistumaan sekä käyttämään kieltä aktiivisesti.

Kielitietoisuus on ennen kaikkea tapa kohdata toinen ihminen niin, että jokaisella on mahdollisuus ymmärtää, oppia ja osallistua.

Lisätietoa – Hyödyllisiä linkkejä

Opetushallitus 2017: Kielitietoinen opetus – Kielitietoinen koulu (verkkosivu, pdf)

Kielikoulutuspolitiikan verkosto – Kieliverkosto (verkkosivu)

Kielitietoinen työpaikkaohjaaja – Hyria (interaktiivinen kuva)

Vieraskielistä ohjaten – arjen haasteita ja ratkaisuehdotuksia – Ohjaan.fi (verkkosivu)

Kielenkäyttäjäprofiilit – Kielibuusti (verkkosivu)